

«Ոչ եւս է» Պերն Սանտրունին

22 Յուլիս 1992ի առաւօտեան Նիկոսիոյ Մայր Հիւանդանոցին մէջ, խաղաղութեամբ իր հոգին աւանդեց ութսունհինգ-ամեայ վաստակաւոր ուսուցիչ՝ Պերն Սանտրունին:

Արդարեւնրոյ արժանի եւ վայել վախճանով, այս կեանքին հրաժեշտ տուաւ ազնուական եւ խորապէս բարի հոգիով հայ ուսուցիչ մը, որ աւելի քան յիսուն տարի, Նրուսադէմի եւ Կիպրոսի մէջ, իր շունչն ու կեանքը անկասկածօրէն նուիրեց հայ նորատի սերունդներու հայեցի դաստիարակութեան նուիրական գործին:

Իր անցումին առիթով, իմ այս սրտաբուխ տողերը անձնական վկայութիւն մըն են՝ բացառիկ ուսուցչի մը եւ հայ մարդու մը մասին՝ զոր երջանիկ բախտաւորութիւնը ունեցայ մօտէն նանչնալու, սիրելու եւ յարգելու:

Ազգային պարտականութեան բարձրագոյն գիտակցութեան մը առաջնորդուած՝ ան եղաւ մարդ մը՝ որ ապաւինելով իր հաւատքին, համոզումներուն եւ ներքին ուժերուն, առանց հոնտորութեան եւ քարոզչութեան՝ Նրուսադէմի մէջ իրագործեց այն՝ ինչ որ խոշոր կազմակերպութիւններ չէին յաջողած գլուխ հանել:

Պերն Սանտրունիի կեանքը գուգադիպեցաւ մեր ազգին ապրած ամենէն ահաւոր ճգնաժամին, երբ մեր ժողովուրդը կորսնցուցած էր ամէն ինչ՝ բացի իր մարդկային ինքնայարգանքէն եւ հայօրէն ապրելու վնասակարութենէն: Մեր մեծ աղէտին վաղորդայնին հրաշքով վերապրած մտաւորականներ – եկեղեցական, գրագէտ, ուսուցիչ եւ գործիչ – անսահման գուրգուրանքով եւ խանդաղատանքով նուիրուեցան հայ կեանքի վերականգնումին: Մեր ազգը շատ քան կը

պարտի այդ անձուրաց ուսուցիչներուն, որոնք գործեցին ամենէն դժնդակ պայմաններու տակ եւ յաճախ մեծ զրկանքներու տոկալով: Անոնք են որ անապատներու աւազներու վրայ, որքանոցներու մութ եւ խոնաւ անկիւններուն, քիթեղածածկ խուցերու մէջ՝ հայու քեկորները Ա. Բ. Գ.ի հրաշքին հաղորդեցին եւ անոնց հոգիներուն մէջ՝ ազգին եւ հայրենիքին սիրոյ բոցերը վառեցին: Բազմեքալտ ուսուցիչներու այս խումբին՝ երիտասարդ սերունդին անդամներէն էր ողբացեալ ուսուցիչս:

Օրերէ ի վեր հոգիս լեցուած է պատանութեան օրերուս յիշատակներով, եւ դէպքեր ու մանրամասնութիւններ, որոնք կը կարծէի ընդմիշտ մոռցած ըլլալ՝ ետ կուգան ու զիս կը յուզեն իրենց տրտմանուշ քախիծովը: Մանկութիւն չունեցող անուրախ տղաք էինք, Թուրքիոյ գաւառներէն եւ քաղաքներէն բախտին փայտով Նրուսադէմի Հայոց Վանքը ծուարած, ուր ամէն մէկ սենեակի մէջ՝ ամբողջ ընտանիք մը կ'ապրէր: Դպրոց չկար, զրադում եւ զբօսնում չկար: Անուշութիւն եւ ժպիտ չկար մեզի համար: Կեանքը շատ ծանր էր այն օրերուն, եւ իրապէս պատառ մը հացի ի խնդիր մահառում՝ մեր ծնողներուն համար: Մեր տրտմութիւնը, անյուսութիւնը փարատեցաւ երջանիկ օր մը, երբ բացուեցաւ Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանը եւ մեր օրերը յանկարծ պայծառացան ու գեղեցկացան: Հայախօս, քրքախօս, արաբախօս տղաք եւ աղջիկներ սկսան հայերէն կարդալ, գրել եւ գիրքերու աշխարհին վայելքները ըմբռնել:

Այս պահուն, անհուն երախտագիտութեամբ եւ օրհնէնքով կ'ոգեկոչեմ խնկելի յիշատակը Թարգմանչացի ուսուցիչներու

– Երջանկայիշատակ Պատրիարքներ՝ Կիրեղ Արք. Իսրայելեանին և Եղիշէ Արք. Տէրտերեանին. Հոգելոյս Արքագաններ՝ Սերովբէ Արք. Մանուկեանին, Հայկազուն Արք. Արրահամեանին, Զգօն Եպս. Տէր Յակոբեանին, Շաւարշ Եպս. Գուլումեանին, ողբացեալ ուսուցիչներ՝ Հայկազուն Քէշիշեանին, Յովսէփ Տէր Վարդանեանին, Արամ Խաչատուրեանին, Տիկ. Վարդ–Պատրիկին, Սեդրակ Պաղտոյեանին, Վարդան Մաթոսեանին և նորոգ հանգուցեալ Պերն Սանտրունիին, որոնք, որպէս սերմնացաններ, այնքան կենսական դեր մը կատարեցին մեր կրթութեան և նկարագրի կերտման մէջ:

Մեր ուսուցիչներուն մէջէն մէկը մեր համարումին և սիրոյն մէջ՝ շուտով գատուեցաւ միւսներէն: Սեւ, գանգուր, ալիքաւոր մազերով, կրակոտ աչքերով, մարզիկի նապուկ մարմնով և պարթեւ հասակով՝ խանդավառ քսանամեակի երիտասարդ մըն էր ան որ չէր մոռցած տակաւին իր պարմանութիւնը և իր սրտին ջերմութեամբ և անմիջականութեամբը գրաւեց մեր բոլորին սրտերը ու դարձաւ մեր բոլորին սիրելի Պրն. Պերնը, կամ պարզապէս՝ Պարոնը:

Համակ նուիրում էր ան, համակ խանդ և շարժում, որուն մեմֆ կապուեցանք աշակերտական սիրոյ անփակտելի կապերով: Տարիներ ետք հասկցանք թէ ինչու այդքան գործով ան կը վարուէր մեզի հետ և միշտ կու տար իր առաւելագոյնը: Մեր շէնշող ուսուցիչը, որ միշտ չարանքի ժպիտ մը ունէր իր աչքերուն մէջ և բերնին մէկ անկիւնը, որք մըն էր, գաւակը յեղափոխական, գործիչ և ուսուցիչ՝ Ասատուր Տարագեանին, որ Խարբերդի բանտին մէջ իր ընկերներուն հետ ողջ–ողջ այրուած էր: Եւ փոքրիկն Պերն Սարգիս Տարագեանը, Տէրսիմի լեռներուն վրայով՝ հրաշքով Հայաստան փախած էր իր ընտանիքին անդամներուն հետ և հոն

ցմրուր նաշակած՝ 1916-21 տարիներու բոլոր դառնութիւնները: Եւ սակայն, ինչ որ յատուկ է էապէս աղուոր խորքով հոգիներու, իր կրած տառապանքները, դառնացնելու տեղ՝ ազնուացուցած էին իր հոգին, նոխացուցած մարդասիրական զգացումի և քարոյական ուժի իր աղբիւրները: Հոնկէ կը ծագի ողբացեալ ուսուցչիս անշահախնդրութիւնը, այլասիրութիւնը, առնել ուզելու տեղ՝ տալու գերագոյն շնորհը, և օգնելու, ազգին ծառայելու իր պատրաստակամութիւնը: Համոզուած եմ, որ այս էր իր անձին և կեանքին գլխաւոր յատկանիշը, և ամբողջական նուիրումի այս ոգիով է որ ան ինքզինք իրագործեց Հայ Դպրոցէն ներս և հայկական երիտասարդական շարժումներու մէջ:

Եղեռնէն ազատած ամէն հայու կեանքը վէպ մըն է. Պերն Սանտրունիինը չէր կրնար քացառութիւն կազմել: 1921ին, պատանի Պերնը Երեւանի մէջ, իր արթնամտութեամբ՝ ուշադրութիւնը կը գրաւէ Անկլիիքան եկեղեցականի մը՝ Հարութ Պաքսընին, որ Միջազգային Կարմիր Խաչին կողմէ Հայաստան դրկուած էր աղիտեալներուն օգնութեան հասնելու: Հարութ Պաքսըն Վարդապետը, որ Հայութեան և Հայ եկեղեցիին ամէնէն հաւատարիմ և անկեղծ բարեկամներէն մին պիտի ըլլար, կ'որդեգրէ զայն և Անգլիա կը բերէ և Անկլիիքան եկեղեցւոյ Քէլիքմ Գոլէնի գիշերօթիկ սան կ'արձանագրէ: Հոն, անգլիական առաջնակարգ կրթութիւն մը կը ստանայ և կը հետեւի Անգլիական Գրականութեան, Աստուածաբանութեան, փիլիսոփայութեան, դասական լեզուներու և մանկավարժութեան: 1927ին Երանաշնորհ Բարգէն Կաթողիկոսին հետ – այն ատեն Եպիսկոպոս – իր հանդիպումը Լոնտոնի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ մէջ, բախտորոշ դեր մը կը խաղայ իր կեանքին մէջ: Սրբազանը կոչ

կ'ընէ իր ազգասիրական զգացումներուն եւ կը յորդորէ իրեն հրաժարիլ Անկլիֆան Եկեղեցւոյ ծառայելու գաղափարէն ու նուիրուիլ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ հոգեւոր գինուորութեան: Խորապէս ազդուած Սրբազանին խօսքերէն՝ կը ձգէ Անգլիան եւ Երուսաղէմ կ'երթայ՝ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան միանալու: Երկու տարի կը հետեւի Երջանկայիշատակ Նդիշէ Դուրեան Պատրիարքի հայագիտական ուսմանց դասընթացին եւ իր կարգին Անգլիերէն լեզու եւ գրականութիւն, Եկեղեցական Պատմութիւն եւ Աստուածաբանութիւն կը դասաւանդէ Ընծայարանի եւ Ժառանգաւորացի սաներուն:

Հայ ուսուցիչի կարիքը այնքան մեծ էր այն օրերուն եւ ինք, այնպիսի խորունկ սիրով մը կը կապուի իր գործին, որ կ'որոշէ ամբողջովին եւ անկաշկանդ նուիրուիլ ուսուցչական ասպարէզին: Եւ կը սկսի կէս դար մը լեցնող արդիւնաւետ կրթական-հասարակական գործունէութիւնը, որ անմնացորդ նուիրումի եւ ծառայութեան ներշնչիչ օրինակ մը հանդիսացաւ իր գործակիցներուն եւ բազմաթիւ աշակերտներուն, որոնց համար ան եղաւ եւ միշտ մնաց անկեղծ եղբայր մը եւ բարի հայր մը:

Պերն Սանտրունիի խանդավառութիւնը եւ նուիրումը, հայ դպրոցի սահմաններէն դուրս յորդեցան, եւ ան, գաղափարապաշտ մտաւորականի իր երիտասարդական բովանդակ կորովը, ժամանակը, կարողութիւններն ու շնորհները սպասադրեց Հայ պարմաններու եւ երիտասարդներու մոայլ կեանքին մէջ քիչ մը ուրախութիւն բերելու, եւ վանելու յուսահատութեան, ինքնաբաւականի հոգեմաշ վիճակները, զանոնք փոխարինելու համար ինքնավստահութեան, ինքնօգնութեան եւ իրերօգնութեան դրական տրամադրութիւններով: Ան դարձաւ մղիչ ոյժը Հայ Երուսաղէմի մէջ Երիտասարդա-

կան շարժումի կազմակերպումին: Իր շուրջը հաւաքեց գաղափարակից ընկերներ, գրական շրջանակ մը ստեղծեց եւ հրատարակեց Կեանք եւ Արուեստ ամսագրով գեղարուեստական պարբերականը: 1934ին հիմնեց Պաղեստինի Հայ Մարմնակրթական Միութիւնը եւ կազմակերպեց մարզական եւ մշակութային եռամեդուն գործունէութիւն մը: Երուսաղէմի Հայոց Վանքին մեծ բակին մէկ անկիւնը, խոնաւ մթերանոց մը, քանի մը մտերիմներու հետ, գիշերը ցերեկին խառնելով ակումբի վերածեց եւ կահաւորեց: Այդ ակումբը դարձաւ վանք ապաստանած երիտասարդներու ժամադրավայրը: Հոն էր որ անոնք ամէն իրիկուն կու գային իրարու հետ խօսելու, հայերէն թերթ եւ գիրք կարդալու, ներքին խաղեր խաղալու, լսարան սարքելու, սկաուտական ժողովներ գումարելու եւ թատերական փորձեր կատարելու: Ու միշտ հոն էր Անգլիա ուսանած համեստ, ընկերական երիտասարդը, որուն սիրտը ամբողջովին իր ազգին համար կը բաբախէր եւ որուն ջերմագին փափաքն էր Անգլիա սորվածը եւ տեսածը փոխանցել իրմէ նուազ բախտաւոր իր ազգակիցներուն: Հանդիման է հաստատել որ տարիներ առաջ իր սկսած գործը կը շարունակուի տակաւին՝ Երուսաղէմի Հայ Երիտասարդաց Միութիւն եւ Հայ Մարմնակրթական Ընդհանուր Միութիւն անուններուն տակ եւ տարիներ ետք ի սփիւռս աշխարհի ցրուած իր նախկին աշակերտները, տակաւին անաղարտ կը պահեն իրենց սրտերուն խորը այդ հին բայց չհինցող օրերու աղու անուշութիւնը:

1935ին Կիպրոս է եւ կը սկսի իր կրթական-հասարակական գործունէութեան երկրորդ եւ նոյնքան արդիւնաւետ շրջանը: Կը պաշտօնավարէ Նիկոսիոյ Մելիֆեան-Ուզունեան Ազգային Վարժարանին մէջ որպէս անգլերէն լեզուի ուսուցիչ, սկաուտապետ եւ մարզիչ: 1940ին,

կը հրաւիրուի ստանձնելու համար Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի վերահսկողութիւնը: 1945ին վերջնականապէս Կիպրոս կը հաստատուի ուր կը գտնէ իր կեանքին ընկերը, նուիրուած մանկավարժ եւ բոյժ բոյր՝ Օր. Պէաթրիս Թէրզեանը, եւ միասին հայկական տաճուկ եւ երջանիկ բոյն մը կը կազմեն: Կը պաշտօնավարէ Նիկոսիոյ Ազգային Վարժարանին եւ Մելգոնեան կրթական Հաստատութեան մէջ եւ ապա կը ստանձնէ եւ կը վարէ Լառնաֆայի Նարեկ Ազգային Վարժարանի տնօրէնութիւնը մինչեւ 1975՝ իր հանգստեան կոչուիլը: Շնորհիւ իր եւ իր շատ ազնիւ տիկնոջ սրտին ջերմութեան եւ անկեղծ հիւրասիրութեան, իրենց տունը, Մելգոնեանցի սան-սանուհիներու համար մանաւանդ, իրենց տուններէն հեռու՝ երկրորդ հարազատ տուն մը կը դառնայ եւ Սանտրունիներու անձնուր մէջ, անոնք իրենց կարօտցած ծնողները կը տեսնեն:

1975ին, Լոնտոնի Հայ տունի Խնամակալութեան հրաւերով կը ստանձնէ Վարիչ Քարտուղարի պաշտօնը եւ շնորհիւ իր ազնիւ եւ հոգածու վերաբերումին, շուտով կը շահի համակրանքը եւ յարգանքը իր ազգակիցներուն, ինչպէս նաեւ՝ Հայոց Պատմութեամբ եւ Մշակոյթով հետաքրքրուող օտար մտաւորականներու: Հայ երիտասարդներ եւ համալսարանական ուսանողներ, Պերն Սանտրունիին մէջ կը գտնեն սրտակից Մեմտոր մը, քարեկամ մը, որ անկեղծօրէն կը հետաքրքրուի

իրենցմով եւ կը գուրգուրայ իրենց վրայ: Իրմէ եւ իր ազնիւ տիկնոջմէն ճանապարհող սրտաբուխ զգացումով Հայ Տունի մթնոլորտը կը ջերմանայ մանաւանդ մեր այն տղոց եւ աղջկանց համար, որոնք այս համայնակուլ աշխարհափառափն մէջ միս մինակ կը զգան եւ կարօտով կը փնտռեն իրենց ընտանեկան բոյնին ջերմութիւնը: Իր պաշտօնավարութեան հինգ տարիներուն, Հայ Տունը համայնքի ազգային աշխատանքներու ծրագրումին եւ գրական-գեղարուեստական գործունէութիւններու կեդրոնը դարձաւ եւ ակններեւ էր Լոնտոնահայութեան տրամուրդները երբ Պերն եւ Պէաթրիս Սանտրունիները 1981ին Կիպրոս վերադարձան՝ արդարօրէն իրենց շահած հանգիստը վայելելու:

Այս պահուն երբ յետադարձ ակնարկ մը կը նետեմ իմ սիրելի ուսուցչին կեանքին ու գործին վրայ՝ անոր ազգօգուտ վաստակին իրաւ եւ ամուր արժէքին հաւասար եւ թերեւս ալ անկէ աւելի պայծառութեամբ՝ իր հոգիին դէմքն է որ կը պսպղայ եւ կ'առիւնքէն գիւ: Ազնիւ եւ վեհագի մարդը, անշահախնդիր, մաքուր հայրենասէրը եւ ազգասէրը, անձնուէր ուսուցիչը եւ գործիչը, սրտակից եղբայրը եւ քարեկամը անջնջելի դրոշմը ձգած է իր աշակերտներուն վրայ եւ անոնցմէ շատեր հաւատով եւ խանդավառութեամբ փալած են իր քացած լուսաւոր շաւիղէն:

Յարգանք իր վաստակին, աղօթք եւ օրհնէնք իր խնկելի յիշատակին:

ԿԱՐՊԻՍ ԵՍԱՅԵԱՆ